

Manisa'nın Salihli İlçesi, Poyraz Köyü Mezarlığında Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları* **

Araştırma Makalesi

Geliř Tarihi: 24 Ekim 2023 Kabul Tarihi: 15 Aralık 2023

✉ **Ahmet Ően**

Dr. Arş. Gör. / Research Assistant (PhD)

Kafkas Üniversitesi / Kafkas University

Edebiyat Fakültesi / Faculty of Letters

<https://ror.org/04v302n28>

<https://orcid.org/0000-0002-7026-2976>

ahmet4235@gmail.com

z

Salihli, Bozdağların kuzey eteklerinde yer alan Gediz Ovası ya da Salihli Ovası olarak tanımlanan ovanın güneyinde bulunan bir ilçemizdir. Salihli'nin kuzeyinde yer alan Poyraz köyü ise Salihli ilçe merkezine yirmi üç kilometre uzaklıkta olup Manisa'nın Gördes ve Köprübaşı ilçelerine komşu niteliğindedir. Araştırmamıza konu olan Poyraz köyü mezar taşları da bölge tarihine ışık tutan birer tarihi belge olmakla birlikte ait oldukları dönemin sanatsal, sosyal ve kültürel anlayış özelliklerini yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. Çalışmamızda Poyraz köyü mezarlığı içerisinde biri yüksek çerçeveli mezar, on dokuzu toprak mezar olmak üzere toplamda yirmi adet Osmanlı döneminde tarihlenen mezar tipi tespit edilmiştir. Tespit edilen mezarlarda bulunan mezar taşlarının on adedi erkek, onu kadın baş şahidesi, dürtü ise ayak şahidesidir. Bu şahidelerin en erkeni 1798, en geçi ise 1922 tarihlidir. Tespit edilen mezar taşları; kitâbe içerikleri, yazı türleri, mezar taşı ve başlık formları, süsleme özellikleri bakımından ele alınmıştır. Çalışmada temel amaç bölgede bulunan mezar taşlarının Türk-İslâm mezar taşları içerisindeki yerinin ve öneminin belirlenmesi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Manisa, Salihli, Mezar, Mezar Taşı.

* Bu makale CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Ottoman Period Gravestones in Poyraz Village Cemetery in Salihli District of Manisa

Research Article

Received: 24 October 2023 Accepted: 15 December 2023

Abstract

Salihli is a town located in the south of the plain defined as Gediz Plain or Salihli Plain located on the northern skirts of Bozdağlar. The village of Poyraz, located in the north of Salihli, is twenty-three kilometers away from the district center of Salihli and is adjacent to the Gördes and Köprübaşı districts of Manisa. The Poyraz village tombstones, which are the subject of our research, are historical documents that shed light on the history of the region, and are very important in terms of reflecting the artistic, social and cultural understanding characteristics of the period to which they belong. In our study, a total of twenty grave types dating back to the Ottoman period were identified in the Poyraz village cemetery, including one high-framed grave and nineteen earthen graves. Ten of the tombstones in the identified graves are male, ten are female head tombstones, and four are foot tombstones. The earliest of these tombstones is dated 1798, and the latest is dated 1922. The gravestones were analyzed in terms of inscription content, inscription types, gravestone and head-side figure forms, and ornamental features. The main purpose of the article was to determine the status and importance of the gravestones in the region among Turkish-Islamic gravestones.

Keywords: Ottoman Empire, Manisa, Salihli, Grave, Gravestone.

Summary

Salihli is a town located in the south of the plain defined as Gediz Plain or Salihli Plain located on the northern skirts of Bozdağlar. A large part of the district is surrounded by the Dibeek and Üşümüs Mountains from the north. Salihli, which is surrounded by Gördes in the north, Ödemiş in the south, Ahmetli in the west, Alaşehir and Kula in the east, is the largest district of Manisa in terms of surface area. The village of Poyraz, located in the north of Salihli, is 23 kilometers away from the district center of Salihli and is adjacent to the Gördes and Köprübaşı districts of Manisa. It is a known fact that burials have been carried out since the days of Habil and Kabil, the children of the Prophet Adam. In order to maintain the love and respect shown to his mother, father or another relative after death, mankind has built tombs with definite locations and has shown importance by constructing magnificent tombstones with artistic value. In the Turkish and Islamic tradition, the tombs were considered as a resting place between the two worlds, and there was a belief that the deceased did not cut off their relationship with what he/she left behind and that their souls await resurrection in these tombs. This belief has been the main factor in the emergence of the tradition of burial. Throughout history, human beings have built various burial structures such as eham, mastaba, mausoleum, rock tomb, tomb, kurgan and catacomb together with the influence of religion, customs, tradition, geography and ethnic characteristics. The tombstones of Poyraz village, which are the subject of our research, are also historical documents that shed light on the history of the region, and are very important in terms of reflecting the artistic, social and cultural understanding of the period they belong to. Gravestones, one of the symbols of our existence in these lands, are one of our immovable cultural assets that should be transferred to future generations. It is clearly seen that the tombstones found in Poyraz Village of Salihli, in terms of both tomb type, tombstone form and ornamental features, were created with the provincial style unique to this region, unlike the tombstones in Istanbul, the capital of the period. In this article, 24 Ottoman period tombstones found in the cemetery of Poyraz village in Salihli district of Manisa, regarding tombstone form, title types, ornamental features, text content and text types, are discussed together with various features. In addition, these tombstones were compared with other tombstones found both in their own region and in various regions of Anatolia, and the place and importance of tombstones found in the region among Turkish Islamic tombstones was tried to be revealed. Of the 24 tombstones

identified in the village of Poyraz, 11 of them are men's gravestones, of which 1 is a foot and 10 is a head stones, and 13 of them are women's gravestones, 3 of which are foot and 10 headstones. The earliest of these is from 1798, and the latest is from 1922. Head and foot stones found in the graves are described in detail in the line of the observation table prepared in the catalog section. In order to better see the details of the stone, all of the tombstones examined were drawn by us in the Corel Draw program, and they are given together with the photograph in the last part of our study. Furthermore, all tombstones, regarding construction material, tomb type, tombstone form, headline types, ornamental features, type of writing in the inscription and text content, were subjected to sub-research classification. All these issues have been evaluated in detail under separate headings and presented to you in the findings section. With this work we have done in Poyraz Village, it is aimed to document the historical tombstones, the numbers of which are decreasing day by day, to contribute to the history of Salihli, to the development of tombs and tombstones, and to transfer these rare artifacts, which are the symbol of our existence in these lands, to future generations in a healthy way. Finally, I would like to say that, undoubtedly, gravestones are the title deeds of this country. In these years when we had difficulty even reading the tombstones of our ancestors after the alphabet reform on November 1, 1928, the tombstones that we can see in the entire Anatolian geography, from Edirne to Kars, from Hatay to Sinop, are proof of our history and our existence in these lands. It is a fact that cannot be ignored that in recent years, historical artifact smugglers have sold these distinguished pieces of our history abroad. It is urgent that state authorities work more consciously on this issue and protect them.

Giriş

Türk sanatının plastik ve estetik özelliklerini içinde barındıran mezar taşları, Anadolu'da yaygın olarak karşımıza çıkmakta, bulunduğu şehrin tarihine ve sosyokültürel kimliğine adeta ışık tutmaktadır.

İslâmiyet öncesi Türk döneminden itibaren mezar alanının belirtilmesi amacıyla mezarın bulunduğu yere taş dikme geleneği uygulanmaktadır.¹ Hunlar ve Göktürkler, kurgan biçimindeki mezarlarının üzerine büyük bir taş “Bengütaş”, mezarın etrafına da bu kişinin hayattayken öldürdüğü düşman sayısı kadar “Balbal” adı verilen taşlar dikmişlerdir.² Coğrafi koşullar nedeniyle daha önce tuğla ve kerpiç malzemenin hâkim olduğu Türk Sanatı'nda taş malzemenin yoğun olarak kullanılması Anadolu'da 1064 yılı itibarıyla başlamış, Kars Ani'de son yıllarda yapılan arkeolojik kazılarda taştan yapılmış sanduka ve oda mezarlara rastlanılmıştır.³ Anadolu Selçuklu dönemi eserleriyle taş işlemeciliğinde zirve noktaya ulaşan Türk Sanatı, taş ve mermer işlemeciliğinin en güzel örneklerini içinde barındırmaktadır.

Orta Asya'dan başlayıp çeşitli birikimler vasıtasıyla günümüze değin gelişerek gelen mezar taşları, tarih araştırmaları için yazılı birer belge olmakla birlikte, geçmişle olan bağlantıyı sağlayan geleneksel bir sanat eseridir. Günümüzde bilinçli veya bilinçsiz olarak tahrip edilen veya yurt dışına kaçırılan mezar taşlarımızın bu durumu aynı zamanda kültürel kimliklerin, sanatsal özelliklere sahip değerlerin de kaybolmasına sebebiyet vermektedir.

Türk toplumlarında başlık takma geleneği vazgeçilmez bir unsur olup Türklerin var oluşundan buyana geçen süre içerisinde her dönem kullanılan bir kıyafet olmuştur. İlk örneğini Göktürk Anıtlarında Kültigin Kağan büstünde görülen başlık bugün hala Rusya'da sergilenmektedir.⁴ Ayrıca

** Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 10.05.2023 tarihinde tamamlanan *Manisa Salihli'de Osmanlı Dönemi Mezar Taşları* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Haldun Özkan, “Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Bezemeli Mezar Taşları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 15 (Ocak 2000), 31-48.

² Yaşar Çoruhlu, *Erken Devir Türk Sanatı* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000), 17; Yaşar Çoruhlu, *Erken Devir Türk Sanatı İç Asya'da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişimi* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2013), 32; Yaşar Çoruhlu, *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2016), 58.

³ Muhammet Arslan, *Ani Örenyeri Kazısı 2019-2021 Yılı Çalışmaları* (Konya: Palet Yayınları, 2022), 62.

⁴ Özden Süslü, *Tasvirlere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1989), 156.

Türkler, savaşçı kimliklerinden dolayı *kefenini başında taşıyan millet* şeklinde tanımlanmış, başlarındaki sarıkları aynı zamanda kefen olarak kullanmışlardır. Özellikle dardağan, serdengeçti ve ilmiye sarıklarının açıldığı zaman başlığı takan kişinin vücudunu örtecek boyutlarda oluşu bu söylemi doğrulamaktadır.⁵ Tüm bunların yanısıra sarığın Müslüman toplumlar için de önemli bir yeri bulunmaktadır.

Başlıklar, Osmanlı döneminde çeşitli mevki ve unvanlara göre tasarlanmış bir nevi kişinin sosyal statüsünü gösteren ve başa takılan aksesuarlar halini almıştır. Genellikle deri, keçe ve kumaş içine pamuk doldurularak dikilen bu kıyafet, tamamlayıcı bir unsur olmuştur.⁶ Dönemlere göre pek çok farklılık gösteren başlıklara, bazı dönemlerde Farsça, başı örten anlamına gelen serpuş da denilmiştir.⁷ Osmanlılarda festen önce giyilen kavuklar genellikle sarıklı olduğu için sarık ve kavuk kavramları birbiriyle karıştırılmaktadır.⁸

Mezar taşları içinde barındırdığı kişinin bir nevi kimliğidir. Üzerine yazılan yazılar sayesinde sahibi olduğu kişi hakkında önemli bilgiler sunar. Mezar taşları baş ve ayak taşı olmak üzere iki farklı türde isimlendirilmektedir. İslâmî gelenekler doğrultusunda doğu batı yönünde uzanan mezarın batı bölümünde yer alan taşa baş taşı veya baş şahidesi, doğu bölümünde yer alan taşa ise ayak taşı ve ya ayak şahidesi denilmektedir.⁹

Makale konusu olarak Poyraz köyünü seçmemizdeki temel amaç burada bulunan mezar taşlarının daha önce çalışılmamış olmasıdır. Salihli'nin Batı Anadolu'nun merkezinde yer alması, Osmanlı'nın Şehzade kentinin bir ilçesi olması, İstanbul örneklerine benzer mezar şahidelerinin yanı sıra bölgeye özgü mezar taşlarını da içerisinde barındırması, yapı malzemesi süsleme kompozisyonu ve şahideler üzerindeki başlık tipleri bakımından farklı çeşitleri bir arada bulundurması bu bölgede çalışma yapmamızda önemli bir etken olmuştur.

Poyraz köyü mezarlığında tespit ettiğimiz baş ve ayak şahideleri bulgular bölümünde, hazırlanan tablolar ile tanımlanmıştır. Taşın detaylarının daha iyi görülebilmesi amacıyla incelenen mezar taşlarının tamamının bilgisayar programında tarafımızca çizimleri yapılmış ve çalışmanın son bölümüne fotoğrafıyla birlikte eklenmiştir. Bununla birlikte, mezar taşlarının yapı

⁵ Hüseyin Necdet İşli, *Osmanlı Serpuşları* (İstanbul: Ebru Matbaacılık, 2009), 27.

⁶ Hans Peter Laqueur, *Hüve'l Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993), 28.

⁷ Celal Esad Arseven, “Baş Giyimi- Baş Giyeceği”, *Sanat Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1975), 1/182-184.

⁸ Celal Esad Arseven, “Rûmî”, *Sanat Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Basım Evi, 1975), 4/1714.

⁹ Haldun Özkan, “Erzurum Mezarları ve Mezar Taşları”, *Beyazdoğu Dergisi* 12 (Ocak 2007), 47-52.

malzemesi, mezar tipi, mezar taşı formu, başlık türleri, süsleme özellikleri ve kitâbe içerikleri ayrı başlıklar altında detaylı bir şekilde incelenmiştir. Poyraz köyünde yapılan çalışma ile köy tarihine ışık tutmak, mezar ve mezar taşı gelişimine katkı sağlamak, bu topraklarda varoluşumuzun simgesi olan taşınmaz kültür varlıklarımızı sağlıklı ve bilimsel bir şekilde gelecek kuşaklara aktarmak amaçlanmıştır.

Mezar taşlarının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla yapılan bulgu tablosunda mezar taşına ait ölçüler, mezar taşı kitâbesi üzerinden tespit edilen medfun bilgileri belirtilmiştir. Kitâbe üzerinde yer alan rumî veya hicrî tarihler ise olduğu gibi verildikten hemen sonra miladi takvime çevrilerek de ayrıca belirtilmiştir. Mezar taşları üzerinde yer alan tarihler, www.ttk.gov.tr internet adresi üzerinde yer alan kılavuz vasıtasıyla miladi tarihlere çevrilmiştir. Mezar taşı ölçüleri alınırken aşağıdan yukarıya doğru ilerleyen bir yöntem takip edilmiştir. Bu yöntemde mezar taşı gövdesi, mezar taşına ait boyun bölümü ve mezar taşı başlığı şeklindeki bir sıralama tatbik edilmiştir. Ayrıca çalışmamızda mezarın tipolojik bilgileri, mezarın ve mezar taşının bölümlerinde kullanılan malzeme belirtilmiş ilgili alanlarda gerekli bilgiler araştırmacılara sunulmuştur. Mezar taşları üzerinde yer alan kitâbe metni üzerindeki yazı türü, satır sayısı ve bordürlerin durumu gibi bilgiler tanımlama kısmında belirtilmiştir. Mezar taşı yerinde dikili vaziyette ise kitâbenin konumu mezara bakan yüzey veya mezar dışına bakan yüzey olarak belirtilmiş, aynı yöntem süsleme kompozisyonu programı anlatılırken de uygulanmıştır.

Kitâbe metni orijinal ve Latin alfabesiyle yazılmış, metinlerin okunuşları tablo içerisinde verilmiştir. Bazı mezar taşı kitâbe metinlerinin silik veya kırık olması durumunda okunamayan harf veya kelime kırık ise; (...kırık), silik ise; (...silik) şeklinde belirtilmiştir. Temizlenen, fotoğraflamaları yapılan ve günümüz Türkçesine çevrilen mezar taşlarının daha iyi tanımlanması ve üzerinde yer alan önemli detaylarının net bir şekilde görülebilmesi amacıyla "Corel Draw" programı kullanılarak çizimleri yapılmıştır. Mezar taşının tanımlanmasında genelden özele bir anlatım biçimi benimsenmiştir.

Günümüzde mezar taşlarının kökeni ve gelişimi ile ilgili yapılan araştırmaların artması olumlu bir gelişme olup, çalışmaların çoğalmasıyla varlığından habersiz olduğumuz mezar taşları bilim dünyasına kazandırılmaya ve envanter altına alınmaya başlanılmıştır. Bu sayede tapu senetleri niteliğindeki bu taşların gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılması sağlanmıştır.

1. Poyraz Köyü Mezarlığında Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarının Form, Başlık ve Süsleme Özellikleri

Salihli'nin Poyraz köyünde bulunan bazı mezar taşlarının form ve

süsleme özellikleri açısından dönemin başkenti olan İstanbul'daki mezar taşlarından farklı olarak bölgeye özgü taşra üslubuyla oluşturulduğu görülmektedir. Araştırmaya konu olan Poyraz köyü mezar taşları bölge tarihine ışık tutan belgeler niteliğinde olup ait oldukları dönemin sanatsal, sosyal ve kültürel anlayışını yansıtmaları açısından oldukça önemlidir. Bu topraklardaki varlığımızın simgelerinden biri olan mezar taşları gelecek nesillere aktarılması gereken taşınmaz kültür varlıklarından biridir.

Bu bölümde Poyraz köyü mezarlığında bulunan Osmanlı dönemine ait mezar taşları; mezar taşı biçimi, başlık türleri, süsleme özellikleri, yazı türleri gibi çeşitli özellikleriyle birlikte ele alınmıştır. Tespit edilen 24 mezar taşından 1'i ayak, 10'u baş taşı olmak üzere 11'i erkek, 3'ü ayak, 10'u baş taşı olmak üzere 13'ü ise kadın mezar taşıdır. Bunların en eskisi 1798, en geçi ise 1922 tarihlidir.

Katalog No: 1	Cinsiyet: Kadın	Baş Şahide: 114x36x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Ah mine'l-mevt 1329/1911		اه من الموت ١٣٢٩
Sundu sâki ecel rıhlet câmını		صوندى ساقى اجل رحلت جامنى
Cümle halkâ viran ederler hergünün akşamını		جمله خلقا وراك ايدرلر هركونك اقشامنى
Nûş eder dehre kalan bad-ı fenadan ömrünü		نوش ايدر دهره كلان باد فنادن آمرنى
Soldurur gülzârını talan eder akşamını		صولديريركلزارينى تالان ايدر اقشامنى
Rahmetü ğufranınla yâd eylesinler nâmını		رحمتو غفران انله ياد ايلسونلر نامنى
El-merhume Kösezade Abdullah Ağa zevcesi		المرحومه كوسه زاده عبدالله اغا زوجه سى
Fatma ruhiçun Fatiha		فاطمه روحىچون فاتحه

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve yerde yatık vaziyettedir. Baş şahide, bitkisel tepelikli ve yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Gövde bölümünde üst kısmı yuvarlak kemer formlu bordür kuşağı bulunur. Bordürler içerisine tâlik hat ile yazılmış kitâbe metni ise sekiz satırdan oluşmaktadır. Baş şahidenin alınlık kısmında, alınlığın her bölümüne simetrik olarak dağılarak bitkisel bir tepelik oluşturmuş merkezde kıvrımlar yaparak sağa, sola ve yukarıya doğru dağılan akantus yaprakları şeklinde tasarlanmış süsleme

kompozisyonu yer alır.¹⁰

Katalog No: 2	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 170x36x7 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Bâki sene 1317/1899–1900	هوالباقى سنة ١٣١٧	
Gel efendim nazar eyle şu mezarım taşına	كل افندم نظار ايله شو مزارم طاشنه	
Akil isen gafil olma aklını al başına	عاقل ايسك غافل اولمه عقلنى ال باشنه	
Salınıp gezeriken bak ne geldi başıma	صالونب كزر ايكن باق نه كلدى باشمه	
Akibet turâb oldum taş dikildi başıma	عاقبت تراب اولدم طاش ديكلدى باشمه	
Kösezade Ömer Ağa mahdumu Abdullah	كوسه زاده عمر اغا محدومى عبدالله	
Ağa ruhuna Fatiha	اغاروحونه فاتحه	

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Boyun kısmı uzun ve silindirik vaziyette olup yukarıya doğru daralır. Başlık bölümü, Kâtibi olarak adlandırılan serpuş türüne girer.¹¹ Destarlar kavuğu saracak şekilde çapraz ve dilimli şekilde atılmıştır. Bordürler içerisine tâlik hat ile yazılmış kitâbe metni ise yedi satırdan oluşur.¹²

Katalog No: 3	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 125x31x6 cm. Ayak Şahide: 93x30x5 cm
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Bâki sene 1317/1899–1900	هوالباقى سنة ١٣١٧	
Gel efendim nazar eyle şu mezarım taşına	كل افندم نظار ايله شو مزارم طاشنه	

¹⁰ Bk. Fotoğraf 1, Çizim 1.

¹¹ Kâtibi kavuk hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Muzaffer Tepekaya vd., *Manisa'da Osmanlı Dönemi Hazireleri* (Manisa: Manisa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016), 18.

¹² Bk. Fotoğraf 2, Çizim 2.

Akil isen gafil olma aklını al başına	عاقل ایسک غافل اولمه عقلنی ال باشنه
Salınıp gezeriken bak ne geldi başıma	صالونب کزر ایکن باق نه کلدی باشمه
Akibet turâb oldum taş dikildi başıma	عاقبت تراب اولدم طاش دیکلیدی باشمه
Kösezade Ömer Ağa mahdumu Abdullah	کوسه زاده عمر اغا محدومی عبدالله
Ağa ruhuna Fatiha	اغا روحونه فاتحه

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze baş ve ayak şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, üçgen ya da ters “V” tepelikli ve alınlıklı, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Bordürler içerisine celi sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise beş satırdan oluşur. Baş şahidenin alınlığı ile gövdesi tek sıra silmeyle birbirinden ayrılmıştır. Gövde bölümünde üst kısmı yuvarlak kemer formlu bordür kuşağı bulunur. Bordürün kenar kısımları sütuncelerden oluşmaktadır. Köşelerde kalan kemer boşlukları üç yaprağı işlenmiş stilize çiçek motifleriyle boşluk kalmayacak şekilde doldurulmuştur. Baş şahidenin alınlık kısmında, üzeri kubbeyle örtülü kare planlı bir cami tasviri bulunur.¹³ Üzerinde aydınlatma pencereleri bulunan yüksek bir kasnak üzerine oturtulmuş kubbesi dilimli şekilde olup alemle son bulur. Beden duvarlarından kasnağa tek sıra silmeyle geçilmiştir. Cami yüzeyinde üç bölümlü son cemaat mekânı görünümü yaratılmıştır. Camiye bitişik şekilde tasvir edilmiş minaresi, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Alınlık kısmının sağ tarafına ise müstakil konutlardan oluşan sokak dokusu tasvir edilmiştir. Cami ve konutların arka planına yerleştirilmiş servi ağacı, hilal tasviri kompozisyona az da olsa derinlik katmıştır. Ayak şahidesi, sivri kemerli, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Ayak şahidenin mezara bakan yüzeyinde zeminden yukarıya incelenerek yükselen servi ağacı motifi ve laleler şeklinde tasarlanmış süsleme kompozisyonu bulunur.¹⁴

Katalog No: 4	Cinsiyet: Kadın	Baş Şahide: 103x30x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		

¹³ Cami tasvirli mezar taşları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gül Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 1-4.

¹⁴ Bk. Fotoğraf 3, Çizim 3.

Hüve'l-Muin	هوالمعين
Kösezade Hatunu	كوسه زاده حاتونى
Merhume Güleşâd kadın	مرحومه كوله شاد قدين
Ruhuna Fatiha	روحونه فاتحه
Sene 1229/1813–1814	سنه ٩٢٢١

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, üçgen ya da ters “V” tepelikli ve alınlıklı, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formu bir gövdeye sahiptir. Sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise beş satırdan oluşur. Baş şahidenin alınlığı ile gövdesi tek sıra silmeyle birbirinden ayrılmıştır. Köşelerde kalan kemer boşlukları dilimli yapraklardan oluşan stilize çiçek motifleriyle boşluk kalmayacak şekilde doldurulmuştur. Baş şahidenin alınlık kısmında, üzeri kubbeyle örtülü kare planlı bir cami tasviri bulunur. Üzerinde aydınlatma pencereleri bulunan yüksek bir kasnak üzerine oturtulmuş kubbesi, dilimli şekilde olup alemle son bulur. Beden duvarlarından kasnağa çift sıra silmeyle geçilmiştir. Cami yüzeyinde taş örgü duvar görünümü yaratılmıştır. Camiye bitişik şekilde tasvir edilmiş minaresi silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Alınlığın sağ tarafında, bir kâse içerisinden çıkan gonca gül demeti ve gül yapraklarından oluşan süsleme kompozisyonu yer alır. Arka plana yerleştirilmiş hilal ve servi tasvirleri kompozisyona az da olsa derinlik katmıştır.¹⁵

Katalog No: 5	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 158x30x7 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Hayyü'l-Bâki	هوالحى الباقي	
Müyesser oldu bana şehâdet	ميسر اولدى بكا شهادت	
İlâhi sen nasîb eyle saâdet	الهى سن نصيب ايله سعادت	
Bulam tâ ki rasûlünden şefaât	بولم تاكى رسولكدن شفاعت	
Çavallı Hacı İbrahim Ağa'nın	چاوللى حاجى ابراهيم اغانك	
Oğlu merhum Seyyid Ali Ağa	اوغلو مرحوم سييد على اغا	
Ruhuna Fatiha	روحونه فاتحه	

¹⁵ Bk. Fotoğraf 4, Çizim 4.

Sene 1215/1800–1801	سنه ۱۲۱۵
---------------------	----------

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Boyun kısmı uzun ve silindirik vaziyette olup yukarıya doğru daralır. Başlık bölümü oval formlu olup destarlı kubbeli kalafat olarak adlandırılan kavuk türüne girer. Destarlar kavuğu saracak şekilde yatay olarak atılmıştır. Bordürler içerisine celi sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise sekiz satırdan oluşur.¹⁶

Katalog No: 6	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 103x31x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Muin	هوالمعین	
Çavallı Ali Ağa	چاوللی علی اغا	
Kerimesi merhume	کریمه سی مرحومه	
Şerife ruhuna	شریفه روحونه	
Fatiha sene 1215/1800–1801	فاتحه سنه سنه ۵۱۲۱	

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, üçgen ya da ters “V” tepelikli ve alınlıklı, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Gövde bölümünde üst kısmı yuvarlak kemer formlu bordür kuşağı bulunur. Köşelerde kalan kemer boşlukları üç yaprağı işlenmiş stilize çiçek motifleriyle boşluk kalmayacak şekilde doldurulmuştur. Bordürler içerisine celi sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise beş satırdan oluşur. Baş şahidenin alınlığı ile gövdesi tek sıra silmeyele birbirinden ayrılmıştır. Alınlık kısmının sol tarafında kare planlı üzeri dilimli kubbeye örtülü cami tasviri bulunur. Beden duvarlarından kubbeye tek sıra silmeyele geçilmiştir. Cami yüzeyinde yuvarlak kemer formlu şebekeli pencere tasvirlerine yer verilmiştir. Camiden bağımsız şekilde tasvir edilmiş minaresi, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Alınlık kısmının sağ tarafına üzeri külahla örtülü serbest köşk tasviri yerleştirilmiştir. Köşk yüzeylerinde kazıma tekniğiyle oluşturulmuş şebekeli pencere görünümü yaratılmıştır. Arka plana yerleştirilmiş servi ve gonca gül tasvirleri kompozisyona az da olsa

¹⁶ Bk. Fotoğraf 5, Çizim 5.

derinlik katmıştır.¹⁷

Katalog No: 7	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 124x29x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Muin	هوالمعين	
Nevcivanım gitti cennet başına	نو جوانم کیتدی جنت باغنه	
Kaldı firakı valdeyni canına	قلدی فرقی والدینی جاننه	
Ali Ağa mahdumu merhum	علی اغا محدومی مرحوم	
Şerif Hasan Ağa ruhuna	شریف حسن اغا روحونه	
Fatiha sene 1213/1798–1799	فاتحه سنه ۳۱۲۱	

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Boyun kısmı uzun ve silindirik vaziyette olup yukarıya doğru daralır. Başlık bölümü, kâtibi kavuk olarak adlandırılan serpuş türüne girer. Destarlar kavuğu saracak şekilde çapraz ve dilimli şekilde atılmıştır. Bordürler içerisine celi sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise altı satırdan oluşur.¹⁸

Katalog No: 8	Cinsiyet: Kadın	Baş Şahide: 125x33x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Muin sene 1331/1912–13	هوالمعين سنه ۱۳۳۱	
Bakıp geçme ricam budur ey Muhammed ümmeti	باقوب کچمه رجام بودر ای محمد امتی	
Mevtanın diriden Fatiha'dır minneti	موتانک دیریدن فاتحه در منتی	
İhsan edenler bulur elbet cenneti	احسان ایدنلر بولور البت جنتی	
Muallim idim dilerim şakirtlerimden himmeti	معلم ایدم دیلرم شاکردلرمدن همتتی	
Merhume Hacı Hasan oğlu Mehmed Ağa zevcesi	مرحومه حاجی حسن اوغلی محمد اغا زوجه سی	

¹⁷ Bk. Fotoğraf 6, Çizim 6.

¹⁸ Bk. Fotoğraf 7, Çizim 7.

Adile Hanım ruhuna Fatiha	عاديله خانم روحونه فاتحه
---------------------------	--------------------------

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, üçgen ya da ters “V” tepelikli ve alınlıklı, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Bordürler içerisine tâlik hat ile yazılmış kitâbe metni ise yedi satırdan oluşur. Baş şahidenin alınlık kısmında alınlığın her bölümüne simetrik olarak dağılmış stilize akantus yapraklarından oluşan süsleme kompozisyonu bulunur.¹⁹

Katalog No: 9	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 104x28x5 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Sene 1318/1900–1901	سنه ١١٣١	
El-mağsum	المعصوم	
Beni kıl mağfîret ya Rabb-i Yezdân	بني قبل مغفرت يا رب يزدان	
Bi hakkı Arş-ı a'zam nûr-ı Kur'ân	بحق عرش اعظم نور قران	
Hacı Hasanzade Mehmed'in	حاجي حسن زاده محمدك	
Mahdumu Hasan Bey ruhuna	مخدومي حسن بك روحونه	
Fatiha	فاتحه	

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Boyun kısmı uzun ve silindirik vaziyette olup yukarıya doğru daralır. Başlık bölümü, Hamidiye kalıplı fes olarak adlandırılan fes türüne girer. Bordürler içerisine tâlik hat ile yazılmış kitâbe metni ise yedi satırdan oluşur.²⁰

Katalog No: 10	Cinsiyet: Kadın	Baş Şahide: 92x30x5 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Bâki sene 1332/1913–1914	هوالباقى سنه ١٣٣١	
İlahî ente rahmânî	الهي انت رحمانى	

¹⁹ Bk. Fotoğraf 8, Çizim 8.

²⁰ Bk. Fotoğraf 9, Çizim 9.

Recaî minke ğufrânî	رجأى منك غفرانى
Velâ te'huz bi-isyânî	ولاتاحوز بعصيانى
Ve kemmil külle noksânî ²¹	وكمّل كلّ نقصانى
Hacı Zeytinci zevcesi Fatma	حاجى زيتنجى زوجه سى فاتمه
Ruhuna Fatiha	روحونه فاتحه

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, üçgen ya da ters “V” tepelikli ve alınlıklı, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Bordürler içerisine sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise yedi satırdan oluşur. Mezar taşında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.²²

Katalog No: 11	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 129x30x6.5 cm. Ayak Şahide: 128x23x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Hayü'l-Bâki sene 1319/1901–1902	هوالحى الباقي سنة ٩١٣١	
Ah bu dehr-i fanide hep sürdüğüm ömür hebâ	اه بو دهر فانيده هب سوردىكم عمرهبا	
Hayra dair bir amel yok işledim cürm ve hata	خيره دائر بر عمل يوق ايشلدم جرم و خطا	
Çünkü ğaffarü'z-zünûbsun mağfiret kıl zenbimi	چونكى غفار الزنوبسك مغفرت قيل ذنبى	
Şanına her ne düşerse sen onu işle bana	شاننه هر نه دوشرسه سن انى ايشله بكا	
Yakma nârına ilahi ben zayıf mücrimi	ياقمه نارينه الهى بن ضعيف مجرمى	
Kıl müyesser ol cemâl-i cennetin yâ Rab bana	قيل ميسر اول جمال جنتك يا رب بكا	
Hacı Şeyh İsmail Efendi	حاجى شيخ اسماعيل افندى	
Ruhuna Fatiha	روحونه فاتحه	

²¹ Metnin Türkçe anlamı: “İlâhî sen benim Rabbimsin/Senden dileğim beni bağışlamandır/ve benim her eksikliğimi tamamlar/ve beni isyanlarımdan dolayı hesaba çekme” şeklindedir.

²² Bk. Fotoğraf 10, Çizim 10.

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak yüksek çerçeveli mezar grubuna girer. Günümüze baş ve ayak şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Boyun kısmı uzun ve silindirik vaziyette olup düz bir şekilde başlığa bağlanır. Başlık bölümü, kısa başlıklı, yatay dilimli oval sarık (ulema sarığı) olarak adlandırılan serpuş türüne girer.²³ Destarlar başlığı saracak şekilde yatay olarak atılmıştır. Bordürler içerisine talik hat ile yazılmış kitâbe metni ise dokuz satırdan oluşur. Ayak şahidesi, sivri kemerli, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Ayak şahidenin mezara bakan yüzeyinde zeminden yukarıya incelenerek yükselen servi ağacı motifi bulunur.²⁴

Katalog No: 12	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 124x26x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Ah mine'l-mevt sene 1332/1913–1914	اه من الموت سنه ٢٣٣١	
Ey felek ecel geldi anam babam gelsin yanıma	ای فلک اجل کلدی انام بابم کلسون یانمه	
Henüz girmiştim yirmi yedi yaşına	هنوز کیرمش ایدم یکرمی یدی یاشمه	
Emr-i hakla Azrail geldi dikildi başıma	امر حقله عزرائل کلدی دکالدى باشمه	
Gelen ihvân nazar kılsın taşıma	کلن اخوان نظر قلسون طاشمه	
Bir Fatiha ihsan etsin garip gardaşına	بر فاتحه احسان ایتسون قریب قرداشنه	
Hacı Yahya oğullarından	حاجی یحیا اوغلیلرندن	
Hacı Eyvaz mahdumu	حاجی ایواز محدومی	
Muhammed Efendi ruhuna	محمد افندی روحونه	
Fatiha	فاتحه	

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey

²³ Ayrıntılı bilgi için bk. Halit Çal, *Boyabat Mezar Taşları* (Ankara: Boyabat Belediyesi Kültür Yayınları, 2015),133; Burak Muhammet Gökler, “Rize’nin Üç Uleması ve Mezar Anıtı”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 20/771 (Mart 2023), 179-197.

²⁴ Bk. Fotoğraf 11, Çizim 11.

dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Boyun kısmı uzun ve silindirik vaziyette olup düz bir şekilde başlığa bağlanır. Serpuş, Hamidiye kalıplı sarıklı fes olarak adlandırılan fes türüne girer.²⁵ Destar kalın ve yatay olarak atılmıştır. Bordürler içerisine sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise on satırdan oluşur. Baş şahidenin serlevha bölümünde ayyıldız motifi bulunur.²⁶

Katalog No: 13	Cinsiyet: Kadın	Baş Ş: 120x29x65cm. Ayak Ş: 88x30x5 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Sene 1301/1883		١٠٣١ سنه
İlâhi ravza-i cinan		الهي روضها جنان
Eyle makamımı heman		ايله مقامى همان
Müderres Hüseyin		مده رس حسين
Efendi kerimesi Hamiyet		افندى كريمه سى حميد
Hanım ruhuna Fatıha		خانم روحونه فاتحه

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar gurubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, üçgen ya da ters “V” tepelikli ve alınlıklı, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Bordürler içerisine sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise altı satırdan oluşur. Baş şahidenin alınlık kısmında, bir vazo içerisinden çıkarak alınlığın her bölümüne simetrik olarak dağılan soyut yapraklar şeklinde oluşturulmuş süsleme kompozisyonu bulunur. Ayak şahide, üçgen ya da ters “V” tepelikli ve alınlıklı, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Gövde bölümünde, lale dalları ve eli belinde motifinden oluşan süsleme kompozisyonu yer alır.²⁷

Katalog No: 14	Cinsiyet: Kadın	Baş Ş: 123x29x6 cm. Ayak Ş: 116x24x5 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Bâki sene 1333/1914–1915		هوالباقى سنه ١٣٣١
Beni davet edecek rabbi izzet hâcât Adn'ına		بنى دعوت ايتدجك رب عزت حاجات عدننه

²⁵ Bilgi için bk. Hüseyin Necdet İşli, *Osmanlı Serpuşları*, 148.

²⁶ Bk. Fotoğraf 12, Çizim 12.

²⁷ Bk. Fotoğraf 13, Çizim 13.

Fehmî dest ve her mağna fikr eyledim oldum cihanımdan	فهیمی دست وهر مغنی فکر ایلدم اولدم ججهانمندن
Ah gelip ihvanımız beni soydu nikabımdan	اه کلوب اخوانمز بنی صویدی نقابمندن
Ey rahim Allah bî hakkı Muhammed beni kurtar azabından	ای رحیم اللهم بی حقى محمد بنی قورتار عزابکدن
Hocazade Mehmed zevcesi Atike	حواجه زاده محمد زوجه سی عاتکه
Ruhuna Fatiha	روحونه فاتحه

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze baş ve ayak şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, yuvarlak kemerli ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Bordürler içerisine sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise yedi satırdan oluşur. Baş şahidenin alınlık kısmında, alınlığın her bölümüne simetrik olarak dağılmış kıvrım dallar, soyut yapraklar, ayyıldız motifi ve on adet çeyrek, bir adet tam altın/gümüş şeklinde tasarlanmış gerdanlık tasviri yer alır. Ayak şahidesi, sivri kemerli, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Ayak şahidenin mezara bakan yüzeyinde bir kâse içerisinden çıkarak yükselen kıvrım dallar ve yapraklar şeklinde tasarlanmış süsleme kompozisyonu bulunur.²⁸

Katalog No: 15	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 115x27x5 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Ah mine'l-mevt 1324/1906–1907	اه من الموت ٤٣٣١	
Ey mağfireti kullara mebzûl olan Allah	ای مغفرتی قوللره مبرزول اولان الله	
Rahim et bana kim mu'terif cürmüm günahım	رحم ایت بکا کیم معترف جرمم کناهم	
Dünyada ukbada saadetî kerem eyle	دنیاده عقباده سعادتى کرم ایله	
Sensin iki âlemde hüdâvend penâhım	سنسک ایکی عالمده حداوند پناهم	
El-merhum Kemerli oğlu Halil	المرحوم کمرلی اوغل خلیل	
Ağa ruhiçun Fatiha	اغا روحیچون فاتحه	

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak

²⁸ Bk. Fotoğraf 14, Çizim 14.

mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Boyun kısmı uzun ve silindirik vaziyette olup düz bir şekilde bağlanır. Serpuş; kısa başlıklı, yatay eğimde çapraz şeritli oval sarık (ilmiye sarığı) olarak adlandırılan sarık türündedir. Destarlar yatay olarak dilimli bir şekilde atılmış ve çapraz şeritler şeklinde son bulmuştur. Bordürler içerisine tâlik hat ile yazılmış kitâbe metni ise altı satırdan oluşur.²⁹

Katalog No: 16	Cinsiyet: Kadın	Baş Şahide: 80x20x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Bâki sene 1341/1922–23	هوالباقى سنة ١٤٣١	
Tıfil iken Azrail geldi	طفل ايكن عزرائيل كدى	
Tatlı canımı aldı	طاتلى جانمى الدي	
Sefa-yı ömrüm kaldı ukbâya	صفای عمرم قلدى عقبايه	
Kemerli oğlu Mustafa kerimesi	کمرلى اوغلى مصطفى كريمه سى	

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, yuvarlak kemerli ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Bordürler içerisine sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise altı satırdan oluşur. Son satır toprak altında kaldığı için okunamamıştır. Baş şahidenin alınlık kısmında, bir kâse içerisinden çıkarak alınlığın her bölümüne simetrik olarak dağılmış soyut yapraklar ve çiçekler şeklinde tasarlanmış süsleme kompozisyonu yer alır.³⁰

Katalog No: 17	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 115x35x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Ah mine'l-mevt	اه من الموت	
1318/1900–1901	١٣١٨	
Allamei ... (okunamıyor) Küçük Hafız Hüseyin Efendi	علامهء... كوچك حافظ حسين افندى	

²⁹ Bk. Fotoğraf 15, Çizim 15.

³⁰ Bk. Fotoğraf 16, Çizim 16.

Ol zât-ı ... (okunamıyor) edip zaman	اولزات ... دایندی ضایع ایدوب زمان
Poyrazda böyle fazıl yekta bulmamış kıl	پویرازدہ بویله فاضل یکتا بولمه مشکل
Rabbim vere hemâsıl eviyle âlişâna	رَبِّم ویره همائل اوپله بر عالیشانه
Ey talibin irfân vay râğibin eykân	ای طالبین عرفان وی راغبین ایقان
Dua edelim ihvân ğufrân ile cinân	دعا ایدلیم اخوان غفران ایله جنان
Ruhiçun Fatiha	روحیچون فاتحه

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Gövde bölümünde üst kısmı yuvarlak kemer formlu bordür kuşağı bulunur. Kemer köşeleri stilize akantus yapraklarıyla bezenmiştir. Boyun kısmı uzun ve silindirik vaziyette olup düz bir şekilde başlığa bağlanır. Serpuş; kısa başlıklı, yatay eğimde çapraz şeritli oval sarık (ilmiye sarığı) olarak adlandırılan sarık türündedir. Destarlar yatay olarak dilimli bir şekilde atılmış ve çapraz bir şerit şeklinde son bulmuştur. Tâlik hat ile yazılmış kitâbe metni ise dokuz satırdan oluşur.³¹

Katalog No: 18	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 127x33x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Sene 1284/1867-1868	سنه ۱۲۸۴	
Hüve'l-Bâki	هوالباقی	
İlahî ente rahmânî	الهی انت رحمانی	
Recaî minke ğufrânî	رجأی منک غفرانی	
Velâ te'huz bi- isyânî	ولتا حوز بعصیانى	
Ve kemmil külle noksânî	وکمئل کل نقصانی	
Çakır İbrahim ibni Hasan	چقیر ابراهیم ابن حسن	
Ruhuna Fatiha	روحونه فاتحه	

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili

³¹ Bk. Fotoğraf 17, Çizim 17.

vaziyettedir. Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Gövde bölümünde yuvarlak formlu bordür kuşağı bulunur. Boyun kısmı uzun ve silindirik vaziyette olup düz bir şekilde başlığa bağlanır. Başlık bölümü, kısa başlıklı çapraz eğimde dilimli, çapraz şeritli oval sarık (örfi destarlı) olarak adlandırılan sarık türündedir. Destarlar çapraz olarak dilimli bir şekilde atılmış ve çapraz bir şerit şeklinde son bulmuştur. Sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise sekiz satırdan oluşur.³²

Katalog No: 19	Cinsiyet: Kadın	Baş Şahide: 96x25x5 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Bâki 1328/1910–1911	هوالباقى ١٣٢٨	
Huzur-ı izzete geldim ilahi cürmümü affet	حضور عزته كقدم الهى جرمى عفوايت	
Zünubum bahr-ı ğufranın yanında zerredir mahv et	ذنوبم بحر غفرانك يانده ذره در محوايت	
El-merhume el-mağfure leha	المرحومه المغفوره لها	
Güşa oğlu Bilal'in zevcesi	قوشعاوغلى بلالک زوجه سى	
Fatma ruhuna Fatiha	فاطمه روحونه فاتحه	

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, üçgen ya da ters “V” tepelikli ve alınlıklı, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Bordürler içerisine rika hat ile yazılmış kitâbe metni ise altı satırdan oluşur. Mezar taşında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.³³

Katalog No: 20	Cinsiyet: Erkek	Baş Şahide: 114x28x6 cm.
Kitâbe Metni ve Okunuşu		
Hüve'l-Hallakü'l-Bâki sene 1337/1918–1919	هو الخلاق الباقى سنه ١٣٣٧	
Yâ hû yâ men hû	يا هو يامن هو	
Ya men la ilahe illahû	يا من لا اله الا هو	
Taşım bâki Allah hû	داشم باقى الله هو	

³² Bk. Fotoğraf 18, Çizim 18.

³³ Bk. Fotoğraf 19, Çizim 19.

Nakşibendî	نقشۂ بندی
Semerci Hacı	سمرجی حاجی
Mustafa ruhuna	مصطفیٰ روحونه
Fatiha	فاتحه

Genel Tanım ve Süsleme Özellikleri: Mezar, tip olarak toprak mezar grubuna girer. Günümüze sadece baş şahidesi ulaşmıştır ve dikili vaziyettedir. Baş şahide, başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen formu bir gövdeye sahiptir. Boyun kısmı uzun ve silindirik vaziyette olup düz bir şekilde başlığa bağlanır. Başlık bölümü, kısa başlıklı, yatay eğimde çapraz şeritli oval sarık (ilmiye sarığı) olarak adlandırılan sarık türündedir. Destarlar yatay olarak dilimli bir şekilde atılmış ve çapraz bir şerit şeklinde son bulmuştur. Bordürler içerisine sülüs hatla yazılmış kitâbe metni ise sekiz satırdan oluşur. Gövde bölümünde baston ve tesbih tasviri yer alır.³⁴

2. Bulgular

2.1. Mezar Tiplerine İlişkin Bulgular

Poyraz köyü mezarlığında on'u erkek, on'u kadın olmak üzere toplamda yirmi adet Osmanlı dönemine ait mezar tespit edilmiştir. Bunların on dokuzu toprak mezar, biri ise yüksek çerçeveli mezardır.³⁵

2.2. Mezar Taşı Formlarına İlişkin Bulgular

Poyraz köyü mezarlığında yapılan araştırmada, köy mezarlığı içerisinde yirmisi baş, dördü ayak şahidesi olmak üzere toplamda yirmi dört adet Osmanlı dönemine ait mezar taşı tespit edilmiştir. Beş farklı tipte karşımıza çıkan bu mezar taşı formlarını şu şekilde sıralanabilir.

1. Başlıklı ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen prizma gövdeli olanlar (Kat. No: 2, 5, 7, 9, 11, 12, 15, 17, 18, 20).

2. Bitkisel tepelikli ve yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen prizma gövdeli olanlar (Kat. No: 1).

3. Üçgen ya da ters "V" tepelikli ve alınlıklı, yukarıdan aşağıya doğru daralan düşey dikdörtgen prizma gövdeli olanlar (Kat. No: 3, 4, 6, 8, 10, 13, 19).

4. Sivri kemerli, yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen prizma gövdeli olanlar (Kat. No: 3a, 11a, 14a).

5. Yuvarlak kemerli ve yukarıdan aşağı doğru daralan düşey dikdörtgen prizma gövdeli olanlar (Kat. No: 14, 16).

³⁴ Bk. Fotoğraf 20, Çizim 20.

³⁵ Bk. Kat. No: 11.

2.3. Başlık Tiplerine İlişkin Bulgular

Poyraz köyü mezarlığında yapmış olduğumuz araştırmada, köy mezarlığı içerisinde erkeklere ait on adet başlıklı mezar taşı bulunmaktadır. Altı farklı tipte karşımıza çıkan bu başlık tiplerini şu şekilde sıralayabiliriz.

1. “Ulema Sarığı” kısa başlıklı, yatay dilimli oval sarıklar (Kat. No: 11).
2. “İlmiye Sarığı” kısa başlıklı, yatay dilimli, çapraz şeritli oval sarıklar (Kat. No: 15, 17, 20).
3. “Örfi Destarlı Sarık” kısa başlıklı, çapraz eğimde dilimli, çapraz şeritli oval sarık (Kat. No: 18).
4. “Kâtibi Kavuk” çubuklu başlıklı, kısa sarıklı kavuklar (Kat. No: 2, 7).
5. Destarlı Kubbeli Kalafat (Kat. No: 5).
6. Hamidiye Kalıplı Sarıklı Fes (Kat. No: 8, 12).

2.4. Süsleme Özelliklerine İlişkin Bulgular

İncelenen mezar taşlarında yer alan süsleme kompozisyonları; bitkisel, geometrik, nesnel ve mimari süsleme olmak üzere dört farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. En yoğun kullanılan süsleme türü bitkisel süslemedir. Bitkisel süslemede yaygın olarak; gül, gonca gül, lale, akantus, soyut yapraklar, çeşitli yaprak motifleri, selvi/servi, yıldız çiçeği ve çok yapraklı çiçek motifleri kullanılmıştır. Geometrik motif olarak; rozetler, çarkifelekler, kozmik semboller, çapraz kafes veya baklava dilimleri, kareler, daireler, değişik formadaki içi dolu ya da boş madalyonlar ve zikzak sıraları kullanılmıştır. Nesnel süslemede; vazo, kâse, ziynet eşyaları, baston, teşbih, nişan, motifleri kullanılmıştır. Mimari tasvirlerde ise cami, türbe, ev köşk, sütunceler, sütun başlıkları, karşılaştığımız mimari süsleme öğeleridir.

2.5. Yazı Türlerine İlişkin Bulgular

Poyraz köyü mezarlığında yapmış olduğumuz araştırmada, köy mezarlığı içerisinde üzerinde yazı bulunan yirmi adet baş şahidesi bulunmaktadır. Bu şahideler üzerinde yer alan kitâbe metinlerinde sülüs ve tâlik olmak üzere iki tür yazı kullanılmıştır.

1. Sülüs (Kat. No: 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 20).
2. Tâlik (Kat. No: 1, 2, 8, 9, 15, 17, 18, 19).

2.6. Mezar Taşları Üzerinde Yeralan İsimler

Kadın İsimleri: Fatıma/Fatma³⁶, Gülşad³⁷, Şerife³⁸, Adile³⁹, Hamiyet⁴⁰, Atike⁴¹.

Erkek İsimleri: Abdullah⁴², Ali⁴³, Hasan⁴⁴, Şerif Hasan⁴⁵, Hasan⁴⁶, İsmail⁴⁷, Muhammed⁴⁸, Halil⁴⁹, Hüseyin⁵⁰, Mustafa⁵¹.

2.7. Mezar Taşları Üzerinde Yeralan Unvanlar

Ağa⁵², Seyyid⁵³, Hanım⁵⁴, Bey⁵⁵, Efendi⁵⁶, Hacı⁵⁷

2.8. Malzeme ve Yapım Tekniğine İlişkin Bulgular

İncelemiş olduğumuz mezar taşlarının tamamında malzeme olarak mermer kullanılmıştır. Mezar taşları üzerinde yer alan yazı kuşaklarının tamamı kabartma tekniğiyle meydana getirilmiştir. Ayrıca mezar taşı üzerinde yer alan süsleme kompozisyonlarının oluşturulmasında da yine kabartma ve kazıma tekniklerinin ayrı ayrı veya birlikte kullanıldığı görülmüştür.

Sonuç

Gerek Anadolu'da gerekse diğer Türk-İslam coğrafyalarında Mezar taşlarının form olarak farklı şekillere sahip birçok örneği bulunmaktadır. Poyraz köyünde İncelemiş olduğumuz mezar taşları içerisinde beş farklı tipte mezar taşı formu tespit edilmiştir. Bunlar Halit Çal'ın Osmanlı mezar taşlarıyla ilgili daha önce yapmış olduğu çalışmalar baz alınarak

³⁶ Bk. Kat. No: 1, 3, 10, 19.

³⁷ Bk. Kat. No: 4.

³⁸ Bk. Kat. No: 6.

³⁹ Bk. Kat. No: 8.

⁴⁰ Bk. Kat. No: 13.

⁴¹ Bk. Kat. No: 14.

⁴² Bk. Kat. No: 2.

⁴³ Bk. Kat. No: 5.

⁴⁴ Bk. Kat. No: 18.

⁴⁵ Bk. Kat. No: 7.

⁴⁶ Bk. Kat. No: 9.

⁴⁷ Bk. Kat. No: 11.

⁴⁸ Bk. Kat. No: 12.

⁴⁹ Bk. Kat. No: 15.

⁵⁰ Bk. Kat. No: 17.

⁵¹ Bk. Kat. No: 20.

⁵² Bk. Kat. No: 2, 5, 7, 15.

⁵³ Bk. Kat. No: 5.

⁵⁴ Bk. Kat. No: 8, 13.

⁵⁵ Bk. Kat. No: 9.

⁵⁶ Bk. Kat. No: 11, 12, 17.

⁵⁷ Bk. Kat. No: 20.

tasniflenmiştir.⁵⁸

Ayrıca mezar şahideleri üzerinde yer alan başlık tipleride yine Halit Çal'ın çalışmalarından yola çıkılarak tasnife tabi tutulmuş sarığın hâkim olduğu başlıklar sarık, başlığın hâkim olduğu başlıkları ise kavuk olarak sınıflandırılmıştır.⁵⁹ Manisa Salihli'nin Poyraz köyünde yapmış olduğumuz araştırmada tespit ettiğimiz yirmi adet baş şahide içerisinde on adet başlıklı mezar taşı bulunmaktadır. Bunların tamamı erkek baş şahidesi olup başlık bölümleri sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir. Bunlar içerisinde üç farklı tipte sarık, iki farklı tipte kavuk ve bir farklı tipte fes tespit edilmiştir.

İncelemiş olduğumuz mezar taşlarında yer alan süsleme kompozisyonları; bitkisel, geometrik, nesneli ve mimari süsleme olmak üzere dört farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Poyraz köyü mezarlığında en yoğun kullanılan süsleme türünün bitkisel süsleme olduğu görülmüştür. Bitkisel süslemede yaygın olarak; gül, gonca gül, lale, akantus, soyut yapraklar, çeşitli yaprak motifleri, selvi/servi, yıldız çiçeği ve çok yapraklı çiçek motifleri kullanılmıştır. Geometrik motif olarak rozetler, çapraz kafes veya baklava dilimleri, kareler, daireler, değişik formadaki içi dolu ya da boş madalyonlar ve zikzak sıraları kullanılmıştır. Nesneli süslemede vazo, kâse, zinet eşyaları, takılar, perde, baston, teşbih ve çeşitli nişanlar kullanılmıştır. Mimari tasvirlerde ise cami, türbe, ev, köşk, sütunceler ve sütun başlıkları karşılaştığımız mimari süsleme öğeleridir.

XVIII. yüzyılda Osmanlı Sanatında batılılaşma dönemi olarak da isimlendirilen bir dönem başlamış ve bunların ilki barok üslup olmuştur. Bu üsluplar barokun içinde doğan rokoko, sonra ampir, eklektik ve Osmanlı neoklasik dönemi gibi diğer üsluplarla devam etmiştir.⁶⁰ Saray, köşk, cami, sebül, çeşme ve mezar taşları üzerinde daha çok süsleme kompozisyonlarında görülen bu üslupların arasında öylesine sık geçişler yaşanmıştır ki bir eser bütün unsurlarıyla analiz edildiğinde hangi ögenin hangi üsluba ait olduğunu belirlemek çoğu zaman imkânsız hale gelmiştir. Bu noktada diğer üsluplardan belirli özelliklerinin seçilip kullanılmasını benimseyen eklektik (seçmeci) üslup etkili olmuştur. Osmanlı Sanatındaki görülen bu batılı üsluplar başkent İstanbul'daki kadar olmasa da Salihli'nin Poyraz köyünü de etkilemiş, bu bölgede özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren başlayarak XIX. yüzyılın ortalarına kadar uzanan bir periyotta ampir ve eklektik üslubun ağırlık bastığı, XX. yüzyılda ise Osmanlı neoklasik akımının

⁵⁸ Halit Çal, "Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları", *Vakıflar Dergisi* 30/1 (Aralık 2007), 295-383; Halit Çal, *Boyabat Mezar Taşları* (Ankara: Boyabat Belediyesi Kültür Yayınları, 2015); Halit Çal - Gazanfer İltar, *Giresun İli Mezar Taşları* (Ankara: Giresun Valiliği Yayınları, 2010).

⁵⁹ Çal, "Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları", 23.

⁶⁰ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993), 7.

süsleme kompozisyonlarını etkilediği görülmüştür.⁶¹ Fakat bu üsluplar Poyraz köyünde başkent İstanbul'daki gibi belirgin ve kaliteli değildir. Daha çok taşra usulünde karşımıza çıkan bu kompozisyonlarda her ne kadar konu başkentten alınmışsa da işlenişte yerellik söz konusudur.

Malzeme olarak iyi taş ve mermerin kullanımı ekonomik güçle doğru orantılıdır. Özellikle Osmanlı döneminde yaygın mezar taşı malzemesinin mermer olduğu görülmekte olup araştırma konumuz olan Manisa Salihli'ye bağlı Poyraz köyünde de yaygın mezar taşı malzemesi mermerdir. Mezar taşlarında bezeme ve yazıların oluşturulmasında yaygın olarak kabartma tekniği kullanılmış, bazı taşların yüzeylerinde kazıma tekniği de uygulanmıştır.

Salihli mezar taşlarını Anadolu'daki aynı dönem örnekleriyle karşılaştırdığımızda, burada görülen bazı mezar taşı formlarının İstanbul başta olmak üzere Edirne⁶², Bursa⁶³, İzmir⁶⁴, Rize⁶⁵, Trabzon⁶⁶, Giresun⁶⁷, Ordu⁶⁸, Samsun⁶⁹, Sinop⁷⁰, Kastamonu⁷¹, Antalya⁷², Konya⁷³,

⁶¹ Celal Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi, Menşinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyini Sanatları* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1956), 17.

⁶² Ayşe Arslan, *Edirne Üç Şerefeli Cami Haziresi* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 482.

⁶³ Gülşen Çakar, *Bursa Emir Sultan Mezarlığındaki 18. ve 19. Yüzyıl Mezar Taşları* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 462; Mustafa Çetinaslan, *Taşların Dili İnegöl Mezarlıkları ve Mezar Taşları* (Bursa: Aras Kültür Sanat, 2021), 79-80.

⁶⁴ Ertan Daş, *İzmir'de Taş Çiçekler (Kemeraltı Hazirelerindeki Mezar Taşları)* (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2012), 73.

⁶⁵ Canan Hanoğlu, *Batılılaşma Dönemi Rize Mezar Taşları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 1878.

⁶⁶ Mustafa Reşat Sümerkan - İbrahim Okman, *Kültür Varlıklarıyla Trabzon* (Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1999), 183.

⁶⁷ Gazanfer İltar, *Giresun İli Sahil Şehrindeki Osmanlı Mezar Taşları* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 359.

⁶⁸ Bayram Çelik, *Ordu İli, Ünye İlçesi, Hacı Osman Ağa Camii Haziresindeki Mezar Taşları* (Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 162.

⁶⁹ Eyüp Nefes, *Samsun Yöresinde Bulunan Mezar Taşları* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 333.

⁷⁰ Fatma Türker, *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 273.

⁷¹ Erol Uğraşkan, *Kastamonu Ferhat Paşa ve Atabey Gazi Camileri'nin Hazirelerindeki Mezar Taşları* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 48-152-186-188-210-212.

⁷² Burcu Keskin, *Antalya'da Osmanlı Dönemi Mezar Taşları: Alanya ve Manavgat İlçeleri* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 162.

⁷³ Hüseyin Muşmal - Mustafa Çetinaslan, "Konya İli Beyşehir İlçesi Fasıllar Köyü Mezar Taşları", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages*,

Muğla⁷⁴, Balıkesir⁷⁵, Aydın⁷⁶, Denizli'de ve Gördes'te sıklıkla görüldüğü anlaşılmaktadır.⁷⁷ Karşılaştığımız mezar taşı formları, bezemeleri ve kitâbe yazılarının çoğunlukla aynı oluşu başkent İstanbul'da Hattatlar tarafından oluşturulan desen kâğıtlarının Anadolu'ya yayıldığı ve bu taşların bölgede bulunan yerel hattaklar tarafından işlendiğini düşünülmektedir. Aksi takdirde büyük boyutlara sahip mezar taşlarının İstanbul'da tek elden yapılıp Anadolu'ya yayılması imkanı zor bir durumdur. Özellikle Batı Anadolu bölgesinde sıklıkla karşılaştığımız mimari tasvirli mezar taşlarının Salihli bölgesinde de sıklıkla görülmesi yukarıda bahsettiğimiz durumun farklı bir varyasyonudur.

Literature and History of Turkish or Turic 8/7 (Haziran 2013), 323-354.

⁷⁴ Hür Kamil Biçici, "Muğla Ortakent'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları-II", *The Journal of Academic Social Science Studies JASSS-International Journal of Social Science* 6/2 (Aralık 2013), 1394.

⁷⁵ Muhammet Burak Gökler - Zerrin Köşklü, "Balıkesir Zağnos Paşa Camii Hazinesindeki Kavuk Tipleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 66/1 (Eylül 2019), 453-478.

⁷⁶ Abdul Halim Varol, *Aydın Kuşadası Adalızade Mezarlığı Osmanlı Mezar Taşları* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 591.

⁷⁷ Erkan Çav, "Denizli İlbade Mezarlığı Coğrafyanın Gerçek Mühürleri: Mezarlıklar", *Şehir ve Kültür* 20/1 (Ocak 2016), 1-12; Hür Kamil Biçici, "Gördes'te Bulunan Mimari Bezemeli Mezar Taşı İşçiliğinden Bazı Örnekler", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/13 (Kasım 2005), 1-15.

Kaynakça

Arseven, Celal Esad. “Baş Giyimi- Baş Giyeceği”. *Sanat Ansiklopedisi*. 1/182-184. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1975.

Arseven, Celal Esad. *Türk Sanatı Tarihi, Menşinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyini Sanatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1956.

Arseven, Celal Esad. “Rûmî”. *Sanat Ansiklopedisi*. 4/1714-1718. Ankara: Milli Eğitim Basım Evi, 1975.

Arslan, Ayşe. *Edirne Üç Şerefeli Cami Haziresi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Arslan, Muhammet. *Ani Örenyeri Kazısı 2019-2021 Yılı Çalışmaları*. Konya: Palet Yayınları, 2022.

Aslanapa, Oktay. *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993.

Biçici, Hür Kamil. “Gördes’te Bulunan Mimarî Bezemeli Mezar Taşı İşçiliğinden Bazı Örnekler”. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/13 (Kasım 2005), 1-15.

Bozkurt, Nebi. “Sarık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/152-153. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

Çakar, Gülşen. *Bursa Emir Sultan Mezarlığındaki 18. ve 19. Yüzyıl Mezar Taşları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Çal, Halit - İltar, Gazanfer. *Giresun İli Mezar Taşları*. Ankara: Giresun Valiliği Yayınları, 2010.

Çal, Halit. “Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları”. *Vakıflar Dergisi* 30/1 (Aralık 2007), 295-383.

Çal, Halit. *Boyabat Mezar Taşları*. Ankara: Boyabat Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.

Çav, Erkan. “Denizli İlbade Mezarlığı Coğrafyanın Gerçek Mühürleri: Mezarlıklar”. *Şehir ve Kültür* 20/1 (Ocak 2016), 1-12

Çelik, Bayram. *Ordu İli, Ünye İlçesi, Hacı Osman Ağa Camii Haziresindeki Mezar Taşları*. Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Çetinaslan, Mustafa. *Taşların Dili İnegöl Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Bursa: Aras Kültür Sanat, 2021.

Çoruhlu, Yaşar. *Erken Devir Türk Sanatı İç Asya’da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişimi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2013.

Çoruhlu, Yaşar. *Erken Devir Türk Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000.

Çoruhlu, Yaşar. *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.

Daş, Ertan. *İzmir'de Taş Çiçekler (Kemeraltı Hazirelerindeki Mezar Taşları)*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2012.

Gökler, Muhammet Burak - Köşklü, Zerrin. "Balıkesir Zağnos Paşa Camii Hazinesi'ndeki Kavuk Tipleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 66/1 (Eylül 2019), 453-478.

Gökler, Muhammet Burak. "Rize'nin Üç Uleması ve Mezar Anıtı". *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 20/771 (Mart 2023), 179-197.

Hanoğlu, Canan. *Batılılaşma Dönemi Rize Mezar Taşları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Biçici, Hür Kamil. "Muğla Ortakent'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları-II". *The Journal of Academic Social Science Studies JASSS-International Journal of Social Science* 6/2 (Aralık 2013), 1394.

İltar, Gazanfer. *Giresun İli Sahil Şehrindeki Osmanlı Mezar Taşları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

İşli, Hüseyin Necdet. *Osmanlı Serpuşları*. İstanbul: Ebru Matbaacılık, 2009.

Keskin, Burcu. *Antalya'da Osmanlı Dönemi Mezar Taşları: Alanya ve Manavgat İlçeleri*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Laqueur, Hans Peter. *Hüve'l Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993.

Muşmal, Hüseyin - Çetinaslan, Mustafa. "Konya İli Beyşehir İlçesi Fasıllar Köyü Mezar Taşları". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turic* 8/7 (Haziran 2013), 323-354.

Nefes, Eyüp. *Samsun Yöresinde Bulunan Mezar Taşları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.

Özkan, Haldun. "Erzurum Mezarları ve Mezar Taşları". *Beyazdoğu Dergisi* 12 (Ocak 2007), 47-52.

Özkan, Haldun. "Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Bezemeli Mezar Taşları". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 15 (Ocak 2000), 31-48.

Sümerkan, Reşat Mustafa - Okman, İbrahim. *Kültür Varlıklarıyla Trabzon*. Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1999.

Süslü, Özden. *Tasvirlerle Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1989.

Tepekaya, Muzaffer vd. *Manisa'da Osmanlı Dönemi Hazireleri*. Manisa: Manisa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016.

Tunçel, Gül. *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

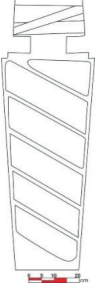

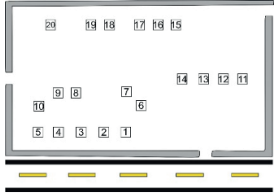
Türker, Fatma. *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Uğraşkan, Erol. *Kastamonu Ferhat Paşa ve Atabey Gazi Camileri'nin Hazirelerindeki Mezar Taşları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Varol, Abdul Halim. *Aydın Kuşadası Adalızade Mezarlığı Osmanlı Mezar Taşları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Ek: Fotoğraflar ve Çizimler					
					
Fotoğraf 1. Kat. No: 1'in Baş Şahidesi	Fotoğraf 2. Kat. No: 2'in Baş Şahidesi	Fotoğraf 3. Kat. No: 3'ün Baş Şahidesi	Fotoğraf 3a. Kat. No: 1'in Ayak Şahidesi	Fotoğraf 4. Kat. No: 4'ün Baş Şahidesi	Fotoğraf 5. Kat. No: 5'in Baş Şahidesi
					
Fotoğraf 6. Kat. No: 6'nın Baş Şahidesi	Fotoğraf 7. Kat. No: 7'nin Baş Şahidesi	Fotoğraf 8. Kat. No: 8'in Baş Şahidesi	Fotoğraf 9. Kat. No: 9'un Baş Şahidesi	Fotoğraf 10. Kat. No: 10'un Baş Şahidesi	Fotoğraf 11. Kat. No: 11'in Baş Şahidesi
					
Fotoğraf 11a. Kat. No: 11'in Ayak Şahidesi	Fotoğraf 12. Kat. No: 12'nin Baş Şahidesi	Fotoğraf 13. Kat. No: 13'ün Baş Şahidesi	Fotoğraf 13a. Kat. No: 13'ün Ayak Şahidesi	Fotoğraf 14. Kat. No: 14'ün Baş Şahidesi	Fotoğraf 14a. Kat. No: 14'ün Ayak Şahidesi

					
Fotoğraf 15. Kat. No: 15'in Baş Şahidesi	Fotoğraf 16. Kat. No: 16'nın Baş Şahidesi	Fotoğraf 17. Kat. No: 17'nin Baş Şahidesi	Fotoğraf 18. Kat. No: 18'in Baş Şahidesi	Fotoğraf 19. Kat. No: 19'un Baş Şahidesi	Fotoğraf 20. Kat. No: 20'nin Baş Şahidesi
					
Çizim 1. Kat. No: 1'in Baş Şahidesi	Çizim 2. Kat. No: 2'in Baş Şahidesi	Çizim 3. Kat. No: 3'ün Baş Şahidesi	Çizim 3a. Kat. No: 1'in Ayak Şahidesi	Çizim 4. Kat. No: 4'ün Baş Şahidesi	Çizim 5. Kat. No: 5'in Baş Şahidesi
					
Çizim 6. Kat. No: 6'nın Baş Şahidesi	Çizim 7. Kat. No: 7'nin Baş Şahidesi	Çizim 8. Kat. No: 8'in Baş Şahidesi	Çizim 9. Kat. No: 9'un Baş Şahidesi	Çizim 10. Kat. No: 10'un Baş Şahidesi	Çizim 11. Kat. No: 11'in Baş Şahidesi
					
Çizim 11a. Kat. No: 11'in Ayak Şahidesi	Çizim 12. Kat. No: 12'nin Baş Şahidesi	Çizim 13. Kat. No: 13'ün Baş Şahidesi	Çizim 13a. Kat. No: 13'in Ayak Şahidesi	Çizim 14. Kat. No: 14'ün Baş Şahidesi	Çizim 14a. Kat. No: 14'ün Ayak Şahidesi

					
Çizim 15. Kat. No: 15'in Baş Şahidesi	Çizim 16. Kat. No: 16'nın Baş Şahidesi	Çizim 17. Kat. No: 17'nin Baş Şahidesi	Çizim 18. Kat. No: 18'in Baş Şahidesi	Çizim 19. Kat. No: 19'un Baş Şahidesi	Çizim 20. Kat. No: 20'nin Baş Şahidesi
					
Fotoğraf 21. Poyraz Köyü Mezarlığı Genel Görünüm			Kroki 1. Poyraz Köyü Mezarlığı Krokisi		

